

מסע בעולמה הפנימי של הברכה

הרב יצחק חיים סבתו

א. מבוא

ב. שאלות על "עובר לעשייתן"

ג. מעבר אחימעץ כהכרעה שהחלק הטוב הוא העיקר במלחמה ובעשיית המצוה

ד. מעבר יעקב כלקייחת אחריות גם על החלקים הנפולים שבנו וציפיה שלבסוף יתעלו

ה. מעבר המשיח והקב"ה כגאולת החלקים הנפולים והעלאתם

ו. הקשר בין הברכה למצוה במימד הזמן.

א. מבוא

במאמר זה נלמד מימרא אחת בגמרא, אשר בצורה שטחית - אין לה משמעות רבה, ומרובת כפילויות היא, אך בהעמקה בה - נגלה פניני יסוד בתהליך הרוחני הפנימי שטמון בכוונה של עשיית מצווה.

נראה שיש כאן דוגמא לעומק דברי חכמינו ז"ל, ולשפע הברכה והאוצרות שהעניקו לנו בדבריהם הקדושים.

ב. שאלות על "עובר לעשייתן"

איתא בגמרא בפסחים (ז ע"א, קט ע"ב):

אמר רב יהודה אמר שמואל: כל המצוות כולם מברך עליהם עובר לעשייתן.

מאי משמע דהאי 'עובר' לישנא דאקדומי הוא?

אמר רב נחמן בר יצחק: דאמר קרא - "וַיִּרְץ אַחִימֶעֶץ דָּרָךְ הַכֶּפֶר וַיַּעֲבֵר אֶת הַכּוֹזֵי" (שמואל ב' יח, כג).

אביי אמר: מהכא - "וְהוּא עֹבֵר לְפָנֵיהֶם" (בראשית לג, ג).

ואי בעית אימא מהכא - "וַיַּעֲבֵר מִלְכָם לְפָנֵיהֶם וְהוּא בְּרֵאשִׁים" (מיכה ב, ג).

כמה שאלות מעורר מאמר זה:

ראשית, מדוע צריך שמואל להורות לנו את ההלכה בלשון "עובר", שאינה מוכרת, במקום לשונות 'קודם' או 'לפני', המוכרות?

שנית, מהו הטעם להלכה זו? מדוע אין מצווה לברך במהלך העשייה או אחריה?

שלישית, מדוע צריך שלושה פסוקים לבאר לישנא ד"עובר"? מה מביע כל פסוק שאין חברו מביע?

נראה ששלושת הפסוקים מגלים טעמים שונים, ומלמדים מימדים שונים בפעולה הפנימית של הברכה ובקשר המיוחד שלה למצווה.

המפתח להבנת המסר הטמון בפסוק הוא עיון בהקשר שלו בכתוב, ועל רקע זה מתבדה התוכן הצפון במילה "עובר" לפי כל פסוק.

ג. מעבר אחימעץ כהכרעה שהחלק הטוב הוא העיקר במלחמה ובעשיית המצוה

המקור של רב נחמן בר יצחק הוא: "וַיִּרְץ אַחִימֵעֵץ דֶּרֶךְ הַכְּפָר וַיַּעֲבֵר אֶת הַכּוֹשִׁי" (שמואל ב יח, כג). שם מדובר על מרד אבשלום. אבשלום מורד בדוד, ובשיא המרד נערך קרב גדול בין אבשלום וישראל ובין דוד ואנשיו. הקרב מסתיים בניצחון עבדי דוד בראשות יואב על אבשלום וישראל. תוך כדי הקרב נהרג אבשלום, על ידי יואב. עובדה זו מכריעה את הקרב ומסיימת אותו בניצחון יואב, אך פעולה זו הייתה בניגוד להוראתו המפורשת של דוד ליואב טרם המלחמה שלא להרוג את אבשלום (שם, ה. וראה גם פסוק יב).

אחר הניצחון, רץ אחימעץ בן צדוק לבשר לדוד על הניצחון בקרב. אמנם לפני המרוצה הזו התקיים דיון בין אחימעץ ליואב מי ירוץ לבשר לדוד, כאשר אחימעץ רוצה לרוץ לבשר את ניצחון דוד על העם והיניצלו מסכנת המוות שהיתה מוחשית וקרובה (כתפילות דוד עצמו אל ה', בשלחו את חושי הארכי [טו, לא]), יואב אומר לו שלא ילך כי אין כאן בשורה למלך, משום מות אבשלום, משהו אחר יאמר זאת, ואתה תבשר בהודמנות אחרת. "וּבְשִׂרְתָּ בַיּוֹם אַחֲרָי" (שם, כ) - כשתהיה תשועה חד משמעית, ולא תשועה שמורכבת מטוב ורע.

אחימעץ מתעקש לרוץ, ויואב מאפשר לו לרוץ - לא לפני ששולח את העבד הכושי לפניו, בכדי שיקדימו ויהיה הוא המבשר לדוד. אחימעץ, למרות שיוצא אחר

הכושי, **עובר** אותו ומגיע לפניו. בדרך, כשצופה-דוד רואה את האנשים ומספר למלך: "אֲנִי רֹאֶה אֶת מְרוֹצַת הָרָאשׁוֹן כְּמִרְצַת אַחִימֵעֵץ בֶּן צְדוֹק" (יח, כו). המלך מבין שיש כאן בשורות - ואומר המלך: "אִישׁ טוֹב זֶה, וְאֵל בְּשׂוּרָה טוֹבָה יוֹאֵב" (שם). והכושי - "גַּם זֶה מְבֹשֵׁר" (שם, כו).

כאשר מגיע אחימעץ הוא אומר: "בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵיךָ אֲשֶׁר סָגַר אֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר נִשְׂאוּ אֶת יָדָם בְּאֹדְנֵי הַמֶּלֶךְ" (שם, כח). מיד שואל המלך: "שְׁלוֹם לְנַעַר לְאֲבִשְׁלוֹם?" (שם, כט), ועונה אחימעץ בהתחמקות: "...לֹא יָדַעְתִּי מֵה" (שם) - כי אכן איש טוב הוא ואל בשורה טובה יבוא, ולא חפץ לומר את הרעה. לעומתו, 'הכושי' בא ופותח כאחימעץ, אך לשאלת המלך על אבשלום עונה מיד: "יְהִי כְנַעַר אִיבֵי אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ וְכֹל אֲשֶׁר קָמוּ עָלֶיךָ לְרָעָה" (שם, לב), ואז רוגז המלך ובוכה.

"וַתְּהִי הַתְּשׁוּעָה בַיּוֹם הַהוּא לְאֲבֵל לְכָל הָעָם, כִּי שָׁמַע הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: נַעֲצַב הַמֶּלֶךְ עַל בְּנוֹ. וַיִּתְגַּנֵּב הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לְבֹא הָעִיר כְּאֲשֶׁר יִתְגַּנֵּב הָעָם הַנִּכְלָמִים בְּנוֹסָם בְּמִלְחָמָה" (שם יט, ג-ד) - כלומר, דוד לוקח את מות אבשלום כעיקר בסיפור.

יואב מגיע לדוד ומכריח אותו בשבועה לצאת, ואומר לו באירוניה: "כִּי לוֹ אֲבִשְׁלוֹם חִי וְכָלְנוּ הַיּוֹם מֵתִים כִּי אֲזַיֵּשׁר בְּעֵינֶיךָ..." (שם, ז). כלומר, אסור לשכוח את העיקר, והוא הניצחון, וכיון שגם אתה מודה שהניצחון חשוב יותר - לפחות כלפי העם צא. ואכן, המלך יוצא ויושב בשער, ומכאן חוזרת מלכותו.

בעצם, יש כאן מהלך מורכב המציג את השאלה - מה העיקר בהתרחשות שהייתה? אחימעץ סובר שהעיקר הניצחון הכללי. לכן, הבשורה ביסודה טובה היא, וכאיש טוב הוא רוצה לרוץ ולבשר. במרוצתו הוא **עובר** את הכושי, המבטא את נפילת אבשלום, ומגיע ראשון לבשר למלך על הניצחון - החלק הטוב. זהו חידושו של אחימעץ.

בהתייחסות ראשונית המלך מתייחס יותר לרע, ולכן מתאבל - כלומר הכושי ומה שהוא מייצג, תופס את המקום המרכזי. אך לאחר מכן, מבין את עמדת יואב וחוזר אל הטוב כעיקר, כמשנת אחימעץ.

יוצא, **שכאשר אחימעץ משיג את הכושי** - ובא לפניו, הוא בעצם קובע שהטוב כאן הוא העיקר והוא מספיק משמעותי בכדי שהוא יהיה המבשר, והמבשר **ראשון** הוא העיקר. הטוב הוא המכריע, למרות שהרע קיים ויש לו ביטוי.

זאת משמעות הברכה קודם לעשייה לפי רב נחמן בר יצחק. לעתים מעורבים במצווה פניות וכוונות נמוכות לצד הכוונות הטהורות והטובות, וכמו שמסביר הרמח"ל ז"ל, בפרק על הטהרה שבמסילת ישרים (פרק יז), העוסק בכוונות המצוות ובמדרגות השונות בנכות הלב והעשייה לשמה.

ומסביר שם המסילת ישרים, שהעצה הראשית לקיום המצווה בכוונה טהורה היא ההכנה אליה וההזמנה, וזה מה שגורם טהרת הכוונה והסרת הפניות. והברכות, הן עצמן הכנה והזמנה למצוות וקריאת שם ה' עליהם - כך מתעלה המצווה והופכת להיות מלאת חיות פנימית ואור אלוקי, הבוקע עולמות.

לכן קודם למצווה יש ברכה, כדי שבמידה ומעורבות במצווה קצת כוונות שליליות, ובדרך כלל מעורבות, הרי הברכה קובעת את הטוב כעיקר וכמשמעותי ואת השלילי כטפל - כאחידעץ שעבר את הכושי, ובוה קבע את כל כיוון המלחמה והמשמעות שלה, לטובה (ואולי, העובדה שתחילה דוד קיבל את מות אבשלום כעיקר ולבסוף 'חזר בו' ונתן ביטוי למימד היותר כולל ועמוק - זה מה שמתרחש אצל האדם בהבנתו את עצמו ואת משמעות מצוותיו. בתחילה שם לב לצדדים השליליים יותר, רואה אותם כעיקר ומתייאש מעצמו, אך באה הברכה וקובעת הלכה כאחידעץ וכמסקנת דוד עצמו [האדם=המלך, כמשל הכוזב ג, ג-ה]).

ד. מעבר יעקב כלקחת אחריות גם על החלקים הנפולים שבנו וציפיה שלבסוף יתעלו

אביי מוסיף טעם ומקור חדש, "וְהוּא עֵבֶר לְפָנֵיהֶם" (בראשית לג, ג). מדובר שם כשיעקב מכין עצמו מול עשיו, ההולך לקראתם למלחמה. יעקב משים את השפחות וילדיהן ראשונים, אחריהם לאה ובניה, ולבסוף רחל ובניה. "וְהוּא עֵבֶר לְפָנֵיהֶם" - היינו לפני כל המחנה, שם את עצמו ראשון והקדים את כולם, כולל בני השפחות.

יש כאן מנהיגות, לקיחת אחריות, ההובלה של המחנה אחריו. יש כאן גם עמידה מול האויב החיצוני ושמידה על האחרון שבעם.

לפי אביי, הברכה והפניה כלפי ה' קודם למצוות, לא רק קובעת את הטוב כעיקר ואת הרע כפחות וטפל (כמשמעותה אליבא דרב נחמן בר יצחק), אלא היא

מתחשבת במצווה על כל היבטיה, בין הטובים יותר ובין הטובים פחות, ומבינה שגם הכוונות שעדיין לא נטהרו - יש בהן נקודות טובות, רק נפולות.

הכוונות הנמוכות יותר, המכונות "פניות" - מאופיינות בכך שהן מבטאות את האינטרס הנמוך יותר של האדם, 'לא לשמה', שאיפות של כבוד בעולם הזה או שכר בעולם הבא, שלא קשורים לעצם הקדושה וקרבת האלקים שבמצווה.

העתיד והצמיחה של האדם יעלו את החלקים של ה'לא לשמה' אל ה'לשמה'. וכמאמר בעל התניא (ליקוטי אמרים, לט) על גאולת ה'תורה שלא לשמה' דרך ה'לשמה' העתיד. ובוה נפגש הוא עם רבי חיים וולוז'ין, תלמיד הגאון ז"ל, באותו היסוד (נפש החיים, 'פרקים' שאחרי שער ג, פ"ג)¹. וכמו שמייסד בעל שיערי אורה (שלהי שער ב), על תפילה עמוקה ופנימית שגואלת את התפילות הנדרחות והפגומות².

בעצם, מונחת כאן ההבנה שאין כאן רע מוחלט, רק כוונה פחות טובה מהכוונה המעולה. כוונות אלו ייקראו "בני השפחות", שנועדו לשרת את המעלה העליונה עצמה - ובכך גם הן מצטרפות אל הטוב הכללי.

ה'לא לשמה' שומר על ה'לשמה' ומשרת אותו בסופו של דבר, כיוון שאין האדם עולה במעלות העליונות בבת אחת, אלא לאט לאט, דרגה אחר דרגה. בדיוק כמו שהתפתחות הפיזית והנפשית של האדם באה בשלבים, כך האישיות הרוחנית-פנימית של האדם מתפתחת לאיטה וצומחת עד שהיא מספיק חזקה, שממנה תבוא המוטיבציה המרכזית לקיים המצווה³.

לכן, טבע האדם מתחיל בקיום מצווה מתוך אינטרס, ולאט לאט עולה ומתגבר התוכן הפנימי של המצווה, והטהרה מופיעה. וכדיוקו המפורסם והיסודי של בעל נפש החיים (שם) מהגמרא:

לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה - בא לשמה (פסחים נ ע"ב ועוד).

"לעולם" - היינו, שכך בנויה דרך הקודש מלכתחילה, ראשית כוונת 'לא לשמה'

1 ועיין לקמן הערה 4.

2 ראה מאמרנו "שערי תפילה" שבמאורנו יא (עמ' 66).

3 וכדברי רמב"ם (הלכות תשובה י, ה). ועיין עוד בדברי הרב באורות הקודש (ד, עמ' תיח) - "תעודת יראת הענש", המסביר שיראת העונש פועלת לטובה כאשר יש 'זיק אידיאלי', היינו מעט כוונת 'לשמה'. אולם כאשר היראה היא רק 'לא לשמה' - הינה 'אלהי האמורי' ומנהג הגוים (ועיין אורות הקודש ג, עמ' תמח) - "בושה פנימית".

היא הדומיננטית, ולבסוף כוונת ה'לשמה' הופכת להיות המניע המרכזי⁴.

יסוד זה גנוז בדברי חכמים בויקרא רבה (טו, ד):

"נְכוֹנוּ לְלִצְיִים שְׁפָטִים וּמְהַלְמוֹת לְגוֹ פְּסִילִים" (משלי יט, כט)... משל למטרונא שנכנסה לתוך פלטיין של מלך, כיוון דחמית מגלביא תלן - דחלת. אמר לה המלך: 'אל תתיירא! אלו לעבדים ולשפחות, ואת - לאכול ולשתות ולשמוח!'. כך ישראל, כיוון ששמעו פרשת נגעים - נתייראו. אמר להם משה - 'אל תתייראו!, אלו לאומות העולם. אבל אתם - לאכול ולשתות ולשמוח!', שנאמר: 'רְבִימִים מְכַאֲבִים לְרָשָׁע, וְהַבוֹטָח בְּדָ' - חֶסֶד יְסוּבְּבוּ" (תהילים לב, י).

מדוע תלוי השוט בטרקלין אם הוא מיועד לשפחות? מדוע נאמרה פרשת נגעים לישראל אם היא מיועדת לגויים?

אלא השפחות היינו החלק הנמוך שבמלכה עצמה, והמגלב שומר לכל תיפול ממעלת בת-מלך ותהפוך להתנהג כשפחה, ואז יבואו המגלבים.

כלומר, יראת העונש, המניעה קיום מצוות מתוך אינטרס, היא כלי שרת ושפחה ליראת הרוממות - בת השמים, האצולה מאור הנשמה.

ישראל, תכונתם הפנימית היא אהבת ה' ויראתו ועשיית מצוותיו לשמה.

יראת עונש - רק כלי לאיים על הגוף, שלא ישתלטו היצרים על האדם, מעמידים אותו במקומו. אצל אומות העולם - המניע הראשי הוא האינטרס של שכר ועונש, ולכן המגלב הוא הכלי העיקרי⁵.

4 ובעמק יותר: ה'לא לשמה' ה'לשמה' נמצאים יחד בתוך האדם כקליפה ופרי. רק בתחילה האינטרס החיצוני הוא הנוכח יותר בתודעה, והפנימי - חבוי. אך בסוף, כשאדם מתפתח, המשפיע יותר הוא ה'לשמה', ה'לא לשמה' - מצטרף, או לפעמים איננו כלל (כך שה'לא לשמה' מאפשר את ה'לשמה' גם בשלבים הראשונים של ההתפתחות הרוחנית של האדם). ה'לשמה' העדין והחבוי מתבטא בכך שבסופו של יום האדם רוצה להגיע 'לשמה', ש'מתוך שלא לשמה בא לשמה' - אם רוצה ושואף לכך. והוא מה שמורה שגם עתה קיים, אף אם רק במעמקים (ילד קטן ורך), ועתיד לגדול ולצמוח לאיש גדול וחזק. ובנפש החיים ('פרקים', פ"ג) הסביר, שגם מבחינה כמותית, בתוך הרבה 'לא לשמה' יש תמיד מעט 'לשמה', והוא מעלה את ה'לא לשמה'.

5 ומבואר בתוספות (ראש השנה ד ע"א. וראה רש"י שם), שם דן בשאלה - מדוע גוי המתנדב "בשביל שיחיו בני", אם אין לו אינטרס אחר - נחשב לו נפילה והחמיץ, וישראל - "הרי זה צדיק גמור".

ומסבירים תוספות: גוי, אם בסוף לא תמומש הסיבה שבעטיה התנדב - יתחרט על מעשה המצווה. ובישראל, גם אם ימות בנו - לא יתחרט על המצווה.

בעצם, מתגלב כאן שאצל ישראל ה'לא לשמה' רק שומר על ה'לשמה', והוא נשאר גם כשהאינטרס נעלם, אבל אצל הגוי האינטרס הוא המניע השורשי, וכשנעלם - נעלמת המצווה.

על כן נאמרה פרשת נגעים לישראל - לא בכדי שתתממש אצלם, אלא רק להרתיע, לעורר אורם הפנימי. אם המימוש יהיה, הוא יהיה לאומות העולם - שהם צריכים לחוש את המחיר על בשרם בכדי שיגיע אותם לעשייה רוחנית.

נחזור לברכה.

בהבנה זו, בברכה ישנה הסתכלות עמוקה וכוללת על כל חלקי המצווה והכוונה. המברך מודע לחלקים העליונים של רצונו, וגם לתחתונים - וכשמברך לה', מברך עם כל כוונותיו כולם. והברכה צופה פני עתיד, שגם החלקים הנמוכים (-בני השפחות) יתעלו בסוף, ועתה יש להם תפקיד חשוב וחיוני - לשמור על בני המלכה.

ובזה עוד חידוש גדול נוסף: ההכרה בכך שהאויב האמיתי של האדם הוא חיצוני, ולא פנימי. בפנימי - הכל יתעלה, ומול החיצוני - עומדים יעקב וכל זרעו, כאיש אחד. וכמאמרם ז"ל:

איזהו אל זר שיש בגופו של אדם? הו'י אומר זה יצר הרע (שבת קה ע"ב).

הוא המעצים את החלקים הפגומים שבאדם, נותן להם ממשות, טוען שהם רע מוחלט - וכך שובה אותו לחלקו ולמחנהו.

הברכה משימה את יעקב בראש כל המחנה, והוא עובר את בני השפחות - מכיר בכולם כמחנהו שלו, ועומד בראש הכל אל מול עשיו, האויב החיצוני, ומתפלל ומברך את ה'.

ה. מעבר המשיח והקב"ה כגאולת החלקים הנפולים והעלאתם

בא הטעם השלישי (שמצד אחד הוא כמו השני - מצויין כ"איבעית אימא" ולא כאמורא שלישי, ומאידך הוא בפני עצמו), ומבטא דרגה נוספת, גבוהה יותר.

הפסוק "וַיַּעֲבֵר מֶלֶכְךָ לְפָנֵיהֶם וְה' בְּרָאשָׁם" מופיע בספר מיכה (ב, יג), ודורשים

ויסוד זה נובע, בדברי ספר עץ חיים על אומות העולם, מכך ש"כל טיבו דעבדין - לגרמייהו עבדין" (עץ חיים שער מט, פ"ג. הובא גם בתניא לקוטי אמרים, א) ובדרשת הגמרא על הפסוק: "חֶסֶד לְאֲמִים חֶסֶד" (משלי יד, לד) - "כל צדקה וחסד שאומות העולם עושים חטא הוא להם, שאינם עושין אלא להתגדל בו" (בבא בתרא י ע"ב. ובהמשך: "אלא כדי שתמשך מלכותך", "אלא להתיהר בו", "אלא לחרף אותנו בו").

חכמים מקרא זה על הגאולה (ילקוט שמעוני משלי, רמז תתקלח), וכפשוט הפסוקים.

”מִלְכֶם לְפָנֵיהֶם” - זה מלך המשיח, ”וְהָיָה בְּרֵאשִׁים” - כך באה הגאולה.

בראשית, ”מִלְכֶם לְפָנֵיהֶם” (וכיעקב לפני מחנהו) - לא רק שהאדם לוקח אחריות על כל אישיותו ורצונותיו ומחברם לבורא ובעתיד יתעלו, אלא מכריזו הוא עתה על העלאתם וגאולתם, שהנה מתרחשת היא. הנהגה גאולית המהפכת לטוב ומעלה את הכל⁶.

ובפנימיות, ה' הוא הפועל - כי הרי מניין וכיצד אפשר להעלות כל המציאות, גם את האינטרס השייך לגוף? אין זאת כי אם שבמעמקים פועל ה' יתברך כשותף נסתר במצווה, ומעלה אותה למרומי שחקים, הופך אותה להיות נצחית. הוא מקור הכוח של הכל, הוא הגואל האמיתי - ”גִּאֲלָנוּ הָיָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ” (ישעיהו מז, ד), והוא באמת בראש כל הברכות, מהכוונה הראשונה. ”וְהָיָה בְּרֵאשִׁים”.

אם בטעם השני כל האישיות שייכת לקודש, אך יש עדיין חלקים קטנים ואינטרסנטיים, שלא עלו, הרי בפנימיות (בטעם השלישי) הכל כבר עולה ונגאל, ”קִטְןִי וְגָדוֹל שָׁם הוּא” (איוב ג, יט), ”כִּי כֹלֵם יִדְעוּ אוֹתִי לְמִקְטָנִם וְעַד גְּדוֹלָם” (ירמיה לא, ג). גם בגוף מתגלה קדושתו העצמית וכיצד אור ה' נוסס בו, וממילא, דאגה לצרכיו - צורך גבוה הוא, וקדושה עילאית צפונה בו⁷. ”בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה עַל מְצֻלוֹת הַסּוּס קִדְשׁ לַה'” (זכריה יד, כ).

בטעם הראשון - חיבור הברכה למצווה הוא חיבור הטוב שבכוונה למעשה, קביעתו בעיקר.

בטעם השני הוא כחיבור הראש לגוף - הראש מנהיג את הגוף אחריו, אך לא בהכרח מעלה את כולו.

בטעם השלישי הוא כחיבור הנשמה לגוף - והיא מאירה אותו ומעלתו.

ו. הקשר בין הברכה למצוה במימד הזמן

כל אלו הטעמים, זה לפני זה, הם לפי המשמעות הרוחנית. אמנם גם במשמעות ההלכתית, הרי ש”עובר” אין הכוונה רק 'קודם', אלא קודם וסמוך.

כדברי הריטב”א (פסחים ז ע”א), שהנקודה העיקרית היא לסמוך כמה שיותר, ולכן, לא יפסיק סתם בשיהוי וכל שכן לא בשיחה. כלומר, אין כאן רק הקדמה למצווה, אלא גם סמיכות - חיבור הברכה למצווה, לתת לה את טעמה ולעורר את המימדים הפנימיים הצפונים בה⁸.

ובמעברא מברכי “לשמור חוקיו” בסיום המצווה (ברכות מד ע”ב). ולפי דברינו, נמשיך ונאמר שהכוונה כאן היא להעלות מעשה מצווה אחר קיומו, וכמו שכותב הרב ז”ל באורות התשובה (יד, ח) על ברכת המזון, שמי שלא כיוון בברכות הנהנין⁹ קודם לאכילה, ונפל בכוונות נמוכות באכילה - יכול להעלות האכילה ולשוב לגדולת כוונה וטהרה בברכת המזון. כך גם נאמר, שבמצוות יש אפשרות להעלות הכוונה שבמצווה גם אחר קיום המצווה, “לשמור חוקיו”¹⁰.

כמו כן, במצוות ארוכות, כמו קריאת הלל ומגילה¹¹ - יש ברכה גם אחר המצווה. אולי משום שיותר קל לאבד הכוונה תוך כדי העשייה, והברכה בסוף חוזרת ומחברת לכוונה הפנימית שעוררה הברכה בראש המצווה.

8 וישנן דעות בירושלמי (ברכות ט, ג [סו ע”א]), שגם בשעת עשייה יכול לברך, או אפילו צריך לברך, וכן סבר מורו של הראב”ה (הלכות לולב, סי' תרצא). ובמהלך זה, חיבור הברכה-כוונה למצווה מתרחש ממש תוך כדי עשייה, נשמה בגוף (לבד מהטעם לפי הפשט, שמה יברך קודם ולא יעשה המצווה בפועל).

9 ומצינו כבר בראשונים חיבור מהותי בין ברכות הנהנין לברכת המצוות בקשר ל”עובר לעשייתן” - והופיע בראב”ה (סי' תרצא), שם ביסס עקרונו שצריך לתפוס את חפץ המצווה לפני הברכה כמו בברכות הנהנין.

10 הראב”ה (סי' תרצג) מלמד שלכל מצווה היה השם השלה. כלומר, “לשמור סוכה”, “לשמור לולב” וכו'. ותפילין דווקא “לשמור חוקיו” כי נקראים “חקה” (שמות יג, ז).

11 ובברכות קריאת שמע תחילה וסוף, ובפסוקי דזמרה תחילה וסוף.

6 וכמו שכתוב בהקדמת הוזהר (ד ע”א), שכדי להיכנס למתיבתא דרקייע, אליה מגיע המשיח, צריך להיות מאלו שהופכים חושך לאור ומר למתוק.

7 ובהלל חוקן: “וכל מעשיך יהיו לשם שמים - כהלל. כשהיה הלל יוצא למקום, היו אומרים לו: להיכן אתה הולך? לעשות מצוה אני הולך. מה מצוה הלל? לבית הכסא אני הולך. וכי מצוה היא זו?! אמר להן: הן! בשביל שלא יתקלקל הגוף. איכן אתה הולך הלל? לעשות מצוה אני הולך. מה מצוה הלל? לבית המרחץ אני הולך. וכי מצוה היא זו?! אמר להן: הן! בשביל לנקות את הגוף. תדע לך שהוא כן: מה אם איקוניות העומדות בפלטיות של מלכים, הממונה עליהם להיות שפן וממרקן המלכות מעלה לו סלריה בכל שנה ושנה, ולא עוד אלא שהוא מתגדל עם גדולי המלכות - אנו שנבראנו בעלם ודמות, שנאמר: “כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם” (בראשית ט, ו) על אחת כמה וכמה!” (אבות דרבי נתן, גירסה ב שלחי פרק ל. וראה ויקרא רבה לד, ג). ועיין מסילת ישרים (פרק כו).

כשאדם מישראל מברך לפני מצווה וכוונתו הפנימית מלאה, הרי אור חדש הולך ומאיר עליו ועל ישראל. וניצוץ מהעתיד מופיע, וגאולה באה לעולם - "וַיַּעֲבֹר מֶלֶכְךָם לְפָנֵיהֶם וְהוּא בְּרֵאשֵׁם", במהרה בימינו אמן.